

ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار (شاخص‌های اجتماعی) مطالعه موردی: شهر صنعتی پرند

دکتر فاطمه رضویان^۱، دکتر مهرنوش جعفری^۲

چکیده

هدف: هدف از انجام پژوهش تعیین عوامل موثر بر شاخص‌های توسعه پایدار در شهر صنعتی پرند و بررسی وضعیت توسعه پایدار در شهر صنعتی پرند می‌باشد. روش پژوهش پژوهش از نظر هدف کاربردی، و توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش کلیه ساکنین شهر پرند می‌باشد که تعداد آنها نامشخص و نامحدود است. نمونه پژوهش با کمک جدول کرجسی و مورگان عدد ۳۸۴ و با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بدست آمد. داده‌های جمع‌آوری شده با کمک شاخص‌های آمار توصیفی و استنباطی مثل میانگین و میانه و آزمون t مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همان‌گونه که یافته‌های پژوهش نشان داد، وضعیت شاخص‌های توسعه پایدار (اجتماعی) در شهر صنعتی جدید پرند، متوسط رو به بالا می‌باشد. نتایج پژوهش چنین نشان داد که: لازم است مدیران شهری و دست‌اندرکاران با توجه بیشتر به شاخص‌های مزبور در جهت ارتقا شاخص‌های توسعه در این شهر اقدام نمایند.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، پرند، شهر، توسعه اجتماعی

تاریخ دریافت: ۹۵/۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۹۵/۴/۱۲

۱. دانشکده مدیریت و علوم انسانی، گروه مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.
۲. دانشکده محیط زیست، گروه محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند، پرند، ایران. (نویسنده مسئول). Me_g134@yahoo.com

مقدمه

توسعه پایدار عرصه نوینی است که همزمان سیاست، فرهنگ، اقتصاد، تجارت و صنعت را مورد توجه قرار می‌دهد و هم از محیط زیست و همزیستی با طبیعت و هم از حقوق برابر انسان حمایت کرده و به مسائل داخلی و بین‌المللی کشورها می‌پردازد (کشتکار قلائی، ۱۳۸۹، به نقل از سالاری سردری و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۸).

مفهوم توسعه پایدار، فقط حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی نیست، بلکه مفهومی نو از توسعه و رشد اقتصادی است. رشدی که بدون تخریب منابع طبیعی و برهم زدن تعادل زیست محیطی، عدالت و امکانات زندگی را برای همه مردم جامعه اعم از شهری، روستایی و عشایری و نه فقط قشرهای محدودی از جامعه فراهم می‌کند (عنبری و ملاکی، ۱۳۹۰: ۷۵).

پس از انقلاب کشاورزی، شهرنشینی به عنوان دومین انقلاب در طول تاریخ بشر نامگذاری شده است. شهرها در طول زمان رشد و نمو یافتند تا اینکه در نیمه قرن نوزدهم شهرنشینی تجربه‌ای جدید به خود دید که تا آن روزگار در شهرها به وجود نیامده بود. در این دوره شهر و شهرنشینی با مسائل و مشکلات بسیاری رو به رو شد. بسیاری از متخصصان برای خروج از این مشکلات تئوری‌های مثل باغشهر و ... ارائه کردند که در روزگار خود موفقیتی به شمار می‌رفت. این مسائل و مشکلات به تدریج در شهرها بیشتر نمایان شد. امروزه مسائل شهر و شهروندی به مهم‌ترین مسائل مؤثر بر ابعاد کمی و کیفی زندگی انسان تبدیل شده است (رهنمایی و پور موسوی، ۱۳۸۵، به نقل از ساسان پور، ۱۳۹۳: ۱۳۹).

کارشناسان شهری سازمان ملل متحد معتقدند برنامه ریزی و مدیریت شهری کشورهای در حال توسعه از مشخصه‌ای مشترکی همچون: بلندپروازانه و غیر واقعی بودن، عدم ملاحظه امکانات واقعی اجرایی، نبودن نظام قانونی و ساختار سازمانی منسجم، کمبود منابع مالی و نارسایی‌های مهارت‌ها و دانش فنی، عدم مشارکت شهروندان، چالش‌های کاربری زمین‌های شهری، ناتوانی دولت‌ها در نظارت بر اراضی، فقدان معیارها و استانداردهای مناسب کاربری مسکونی، عدم انعطاف‌پذیری و ناسازگاری طرح‌های کنونی شهرها از جمله طرح جامع برخوردار است (گاندار^۱، ۲۰۰۷، به نقل از تقوایی و صفرابادی، ۱۳۹۲: ۶).

^۱ Gunder

توسعه شتابان شهرنشینی و گسترش روز افزون شهرها همراه با مسائل و مشکلات زندگی شهری، مدیریت کلانشهرها را در سطح کشورهای در حال توسعه دچار مشکل کرده است. با توسعه شهرها و مطرح شدن اصل توسعه پایدار، توجه به اصل پایداری هرچه بیشتر مورد سوال قرار می‌گیرد. مسائل و مشکلات موجود به ویژه در شهرها نشانگر عدم تحقق مشخصه‌های پایداری در آنهاست (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷).

نرخ بالای رشد شهرنشینی و رشد فزاینده برنامه‌های توسعه - چه آگاهانه و چه به خود خودی در دهه ۱۹۷۰ به هشدارهای زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی منجر شد. در پاسخگویی به مسائل و بحرانهای ناشی از اتفاقات فوق‌الذکر مفاهیم و رویکردهای جدیدی برای توسعه‌های آتی مطرح گردید که می‌توان توسعه پایدار، عدالت زیست محیطی و شهرنشینی جدید و اخیراً نیز توسعه هوشمند را نام برد (بارتون و همکاران، ۲۰۰۳، به نقل از تقوایی و صفرابادی، ۱۳۹۲).

توسعه پایدار یک مفهوم جهانی و دربرگیرنده شمار زیادی از مسائلی است که به دخالت عمومی در سطح گسترده نیاز دارد، و از این رو بسیاری یا حتی همه مسائل اجتماعی همچون فقر توده‌های مردم، تغییرات اقلیمی، تنزل محیطی، حرکات جمعیتی، گسترش بیماریهای واگیردار، غیرقابل کنترل بودن توانمندی‌های هسته‌ای، بنیادگرایی تهاجمی، گسیختگی‌های قومی، تجارت بین‌المللی و بحران‌های بین‌المللی را در بر می‌گیرد.

در همین حال توسعه پایدار، در جستجوی هم‌پیوندی و ارتباط سازمان‌یافته اقتصاد، اجتماع و محیط است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۲).

پژوهشهای مشابهی در این خصوص در مناطق و شهرهای مختلف کشورمان صورت گرفته است که بر عوامل مورد بررسی در این پژوهش یا دیگر عوامل موثر بر توسعه پایدار تأکید داشته‌اند از جمله:

- واقفی و حقیقتیان (۱۳۹۳) در پژوهشی رفتارهای اجتماعی زیست محیطی مؤثر بر توسعه پایدار را در چهار بخش امکانات و شرایط، دانش، نگرش و رفتارهای زیست محیطی سنجیدند.

۱۲۰..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵

- نوایخش و بذرافشان (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان بررسی میزان سنجش توسعه پایدار شهری در شهر شیراز در ۱۰ سال اخیر اثر عواملی چون میزان استفاده از رسانه های جمعی، میزان مطالعه، میزان مهارت‌های اجتماعی، میزان حکمرانی خوب، رفتار زیست محیطی، تمایل به مشارکت، میزان حقوق شهروندی، میزان استفاده از اوقات فراغت، میزان مشارکت اجتماعی را بر توسعه پایدار نشان دادند.

- صفاری زاده و خزایی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان امکان سنجی توسعه پایدار گردشگری

در شهر یاسوج با استفاده از مدل SWOT استفاده از جاذبه های گردشگری موجود و پتانسیل های موجود در شهر یاسوج را عامل مهم اثرگذاری بر توسعه پایدار این شهر عنوان کردند.

- احدنژاد روشتی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی (مورد مطالعه: محله نارمک تهران) سرمایه اجتماعی را عامل بسیار مؤثری بر توسعه پایدار محلی معرفی کردند.

- ابراهیم زاده و زارع (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان سنجش میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت و توسعه پایدار شهری مورد شناسی؛ منطقه سه کلانشهر زاهدان انجام دادند، سرمایه اجتماعی را عامل مؤثری در توسعه پایدار شهری عنوان کردند، همچنین از بین عوامل تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت شهروندی را عامل مؤثری در توسعه پایدار شهری عنوان کردند.

با توجه به موارد مطرح شده در بالا این پژوهش برای تعیین عوامل مؤثر بر توسعه پایدار در شهر صنعتی پرند و ارزیابی وضعیت توسعه پایدار در شهر پرند صورت گرفته است.

روش شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی است، با توجه به اینکه به دستکاری متغیرها نمی پردازد، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، کلیه ساکنین شهر صنعتی پرند می باشند که تعداد آنها حدوداً ۲۰۲۰۰ می باشد و نمونه پژوهش با روش نمونه گیری تصادفی ساده و با کمک جدول کرجسی و مورگان عدد ۳۸۴ به دست آمد.

برای جمع آوری داده ها در این پژوهش از (بررسی متون و ادبیات پژوهش، و پرسشنامه) استفاده شده است به این ترتیب که ابتدا با مروری بر ادبیات پژوهش و متون مرتبط عوامل و شاخص های اجتماعی مؤثر بر توسعه پایدار کشف شده اند، سپس پرسشنامه محقق ساخته مشتمل بر ۱۳ سوال بسته پاسخ و ۶ سوال باز تدوین شد. پرسشنامه ابتدا با کمک روش قضاوت خبرگان روایی محتوایی و صوری آن مشخص شد. سپس پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد.

بعد از اجرای پرسشنامه داده های جمع آوری شده با کمک آزمون های آماری spss مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون های خی دو و آزمون t و کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است.

یافته ها

ابتدا داده های جمع آوری شده از قسمت پرسشنامه بسته پاسخ با کمک آزمون کولموگروف-اسمیرنوف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. به این ترتیب که داده های مربوط به شاخص های اجتماعی توسعه پایدار در پرسشنامه ها به صورت جداگانه مورد آزمون کولموگروف قرار گرفتند، نتایج آزمون نشان داد، داده های مربوط به متغیر شاخص های اجتماعی نرمال هستند.

جدول ۱: نتایج آزمون کولموگراف-اسمیرنوف

آزمون کولموگراف-اسمیرنوف	
شاخصهای اجتماعی	
میانگین	۳/۴۰۰۲
انحراف معیار	۰/۸۵۳۷۶
آماره آزمون کولموگراف-اسمیرنوف	۱/۳۲۹
سطح معناداری	۰/۰۵۸
تعداد داده ها	۳۸۴

جهت بررسی وضعیت شاخص های اجتماعی توسعه پایدار از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. همانگونه که نتایج جدول نشان می دهد شاخصهای مزبور در شرایط متوسط رو به بالا قرار دارند (جدول شماره ۲ و جدول شماره ۳).

جدول ۲: نتایج آزمون t تک نمونه برای شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار

مشخصات آماری آزمون تی تک نمونه					
میانگین خطای انحراف	انحراف	میانگین	تعداد		
استاندارد	استاندارد				
۰/۰۴۳۵۷	۰/۸۵۳۷۶	۳/۴۰۰۲	۳۸۴	شاخص‌های اجتماعی	
جدول ۳: آزمون t تک نمونه					
آزمون t تک نمونه					
سطح اطمینان ۹۵ درصد	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	شاخص‌های اجتماعی
حد بالا	۰/۴۰۰۱۷	۰/۰۰۰	۳۸۳	۹/۱۸۵	
حد پایین	۰/۳۱۴۵				

بحث و نتیجه‌گیری

پس از بررسی و مطالعه نظریه‌ها و شاخص‌های توسعه پایدار شهری بدین نتیجه رسیدیم که یک شهر پایدار باید چارچوب ارزشی و اخلاقی را در خود متبلور کند. یک چنین شهرهای مطلوبی آثار اقدامات، فعالیت‌ها و سیاست‌هایی در زمینه‌های مختلف زندگی خصوصاً زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی می‌باشد یکی از نتایج پژوهش مشخص ساخت، عامل اجتماعی از عوامل مؤثر بر توسعه پایدار می‌باشد.

نتایج پژوهش در این خصوص با پژوهش صفایی پور و رزوبه (۱۳۹۲) پورطاهری و همکاران (۱۳۹۰)، هم‌راستاست. در پژوهش صفایی پور و رزوبه (۱۳۹۲) که توسعه پایدار در شهر شیراز بررسی شده است عامل اجتماعی و ابعاد اجتماعی به عنوان عامل مهم اثرگذار بر توسعه پایدار بررسی شده‌اند.

به عبارتی بهتر میزان مطلوبیت پوشش اینترنتی و سرعت اینترنت، وضعیت ترافیک درون شهری، وضعیت شبکه حمل و نقل عمومی، شبکه حمل و نقل برون شهری، عدم مشاهده تکدی‌گری، میزان بزه و قانون‌گریزی، شرکت شهروندان در فعالیتهای فرهنگی - مذهبی، عدم وجود و یا کم بودن مشاغل کاذب، نظارت مناسب بر قیمت کالاها، از عوامل مهم در توسعه پایدار در این پژوهش عنوان شده‌اند.

اما با توجه که از نظر شاخصهای اجتماعی توسعه پایدار شهر پرنند در شرایط متوسط قرار دارد که به نظر می‌رسد با این روند در مسیر توسعه نتواند گام بردارد، لذا پیشنهادات زیر جهت ارتقا این شاخص ارائه می‌گردد:

• ایجاد کاربری‌های مورد نیاز رفاه عمومی نظیر کاربری ورزشی و گذران اوقات فراغت در مکان‌های مناسب نظیر زمین‌های بایر و مخروبه یا زمین‌هایی که مالکین حاضر به فروش آنها باشند

• فرهنگ سازی در حوزه فرهنگ شهروندی، رعایت نظافت عمومی، بهداشت عمومی، رعایت حقوق شهروندی، رعایت حفظ و ظاهر شهر، احترام به قانون و قانونمندی از طریق بوردهای تبلیغاتی و آموزش و پرورش و آموزش عالی

• برنامه ریزی صحیح جهت دفع زباله و انهدام آن با مشارکت شورای شهر، شهرداری، مردم
• برقراری مراکز آموزشی در فضاهای شهری که باعث ارتقا فرهنگ شهروندی در مردم شود

• آموزش و پرورش و دانشگاه‌های موجود در شهر از سه طریق آموزش رسمی به دانشجویان با تاکید بر مفاهیم توسعه پایدار، تدوین کتب درسی در این حوزه، آموزش غیررسمی به صورت کوتاه مدت و بلندمدت و آموزشهای آزاد از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی داوطلبانه برای علاقه‌مندان در توسعه آموزش فرهنگ شهری نقش آفرین باشند.

• افزایش فروشگاههای دولتی

• ساماندهی بازارهای محلی

• فرهنگ سازی در زمینه کاهش مصرف کالاها

• سرمایه گذاری در بخش عمومی و خصوصی برای افزایش اشتغالزایی

منابع

۱. ابراهیم زاده و زارع. (۱۳۹۳). سنجش میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت و توسعه پایدار شهری مورد شناسی؛ منطقه سه کلانشهر زاهدان. جغرافیا و آمایش شهری- منطقه ای، شماره ۱۱.
۲. احدنژاد روشتی، م.، باری قلی، و.، اوجاقلو، ر.ال. (۱۳۹۳). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی (مورد مطالعه: محله نارمک تهران)، مطالعات جامعه‌شناختی شهری سال چهارم، شماره دوازدهم.
۳. پورطاهری، م.، زال، ا.، رکن‌الدین افتخاری، ع.ال. (۱۳۹۰). ارزیابی و الویت بندی
۴. پایداری اجتماعی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خرم بید استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳.
۵. تقوایی، م.، صفرآبادی، ا. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری و برخی عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال سوم (شماره ششم).
۶. ساسان پور، ف.، تولایی، س.، جعفری اسدآبادی، ح. (۱۳۹۳). قابلیت زیست پذیری شهرها در راستای توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کلان شهر تهران)، سال دوازدهم، شماره ۴۲.
۷. سالاری سردری، ف.ع.، بیرانوندزاده، م.، علیزاده، س. د. (۱۳۹۱). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی، (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های شهری و روستایی منطقه عسلویه). هویت شهر، شماره نوزدهم، سال هشتم.
۸. صفاری زاده، م.، خزایی، م. (۱۳۹۳). امکان سنجی توسعه پایدار گردشگری در شهر یاسوج با استفاده از مدل SWOT. فصلنامه فضای گردشگری، سال سوم، شماره دهم.
۹. صفایی پور، م.، روزبه، ح. (۱۳۹۲). هویت و توسعه پایدار محله ای در شهر شیراز (مورد محله فخرآباد). جغرافیا و توسعه، شماره ۳۱، تابستان ۹۲.
۱۰. عنبری، م.، ملاکی، ا. (۱۳۹۰). بررسی آثار اجتماعی قطب‌های رشد صنعتی بر توسعه پایدار محلی (مطالعه موردی قطب رشد صنعتی عسلویه). توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۲.
۱۱. کاظمی، س. م.، رهنمایی، م. ت.، فیروزنیا، ق. و گلپایگانی، م. عملکرد مراکز آموزش عالی در توسعه پایدار فرهنگ شهری. جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال دوازدهم، شماره ۴۰)
۱۲. نوابخش، م.، بذرافشان، م. بررسی میزان سنجش توسعه پایدار شهری در شهر شیراز در ۱۰ سال اخیر. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم، شماره سوم.
۱۳. واقفی، ا.، حقیقتیان، م. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی (بعد نهادینه) بر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شیراز). فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره هشتم.